

Wojciech Guzewicz

Sejneński ośrodek kościelny : wybrane zagadnienia

Civitas et Lex nr 2 (10), 87-97

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

VARIA

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ

SEJNEŃSKI OŚRODEK KOŚCIELNY (WYBRANE ZAGADNIENIA)

1. Wstęp

Współcześnie obserwujemy w całym świecie zainteresowanie problematyką regionalną, a wyrażenia „mała ojczyzna”, „tradycje regionalne”, „dziedzictwo”, „zakorzenie”, itp. odmieniane są we wszystkich przypadkach i przy każdej okazji. Świat przeżywający bezprecedensowe w dziejach przemiany unifikujące całość ludzkiej kultury, a jednocześnie rozdzierany konfliktami etnicznymi i ekonomicznymi, w regionalizmie właśnie zdaje się szukać sposobu na harmonijne ułożenie trudnych stosunków między społecznościami. Jednocześnie zaś poszczególne jednostki w „małych ojczyznach” poszukują szansy na odzyskanie własnej tożsamości i identyfikacji z grupą, w której przyszło im żyć.

Z polskiej perspektywy widzimy te procesy mniej wyraziście, bo dopiero od niedawna mogą u nas swobodnie i bez partyjnej kontroli artykułować się podmiotowe aspiracje społeczności lokalnych. Z drugiej jednak strony w krajowych mass mediach obserwujemy napływ kosmopolitycznych treści kultury masowej, która wyobcowuje tradycje narodowe i lokalne. Szczególnym momentem dla rozwoju „małych ojczyzn” w naszym kraju był rok 1989, kiedy Rzeczpospolita przestała być monstremalnym folwarkiem zarządzanym ze stolicy przez kolejne ekipy partyjno-rządowe, a stała się ojczyzną gmin, miast, osiedli.

Przedmiotem niniejszej publikacji są dzieje kościoła i parafii w Sejnach, czyli „małej ojczyzny”, leżącej w północno-wschodniej części województwa podlaskiego, na Pojezierzu Wschodniosuwalskim, nad rzeką Marychą (lewy dopływ Czarnej Hańczy). Oprócz kościoła i parafii znajduje się tu sanktuarium oraz siedziba dekanatu sejneńskiego pw. św. Kazimierza Królewicza. W przeszłości Sejny stanowiły stolicę diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej, były też siedzibą konwentu dominikańskiego. Szczegółowa analiza wszystkich aspektów dziejów parafii Sejny znacznie przekraczałaby ramy objętościowe artykułu

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ, prof. zw. dr hab., kierownik Katedry Administracji na Wydziale Studiów Technicznych i Społecznych w Elku Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

naukowego i nadawałaby się do publikacji monograficznej, dlatego też autor na potrzeby niniejszego opracowania wybrał jedynie niektóre aspekty z dziejów Sejn i sejneńskiego ośrodka kościelnego.

2. Pierwszy kościół w Sejnach

Pierwszy kościół, pw. św. Jerzego, powstał w Sejnach dzięki Jerzemu Grodzińskiemu pod koniec XVI w. Był to kościół z drewna ciosanego, ośmiokanciasty i miał dużo okien. Były trzy ołtarze, w tym jeden z obrazem św. Jerzego zwróconym ku wschodowi słońca. Dach kryty gontami wieńczył żelazny krzyż. Pod drewnianą podłogą były miejsca dla zmarłych, dobrodziejów świątyni. Przy kościele była ustawiona dzwonnica. Fundator wyposażył kościół we wszystkie niezbędne przedmioty, złote i srebrne naczynia. Kościół ten został rozebrany w 1842 r. Stał niedaleko miasta na niedużym wzgórzu. Obecnie w tym miejscu stoi budynek Straży Pożarnej¹.

3. Dominikanie i powołanie parafii

10 czerwca 1602 r. nowymi właścicielami Sejn zostali dominikanie z Wilna, którym to miasto zapisał Grodzieński. Rozpoczęli oni budowę murowanego kościoła klasztornego. Wraz z erekcją klasztoru bp wileński Benedykt Woyna utworzył parafię i powierzył zakonnikom obowiązki duszpasterskie². Z inicjatywy dominikanów wybudowano na rynku murowany ratusz, mieszczący na parterze kramy i zajazd, a na drugiej kondygnacji siedzibę władz miejskich. Wzniesiono także drewniane hale targowe i sukiennice mieszczące 21 kramów. Szczególnie głośnie były z tego okresu jarmarki i targi. Targi odbywały się w poniedziałek każdego tygodnia, a jarmarki w uroczystości patronalne kościoła. W 1797 r. dominikanie utworzyli dwie szkoły: elementarną i wyższą z bogatą biblioteką. Dominikanie przebywali w Sejnach do 1804 r., tj. do momentu kasaty konwentu przez zaborców³.

¹ A. Gryguć, *Początki kolonizacji ziem powiatu sejneńskiego w XVI w. (do ok. 1560 r.)*, „Almanach Sejneński” 3(2004), s. 69–89; W. Guzewicz, *Sanktuaria diecezji elckiej*, Elk 2011, s. 97n.; W. Jemielity, *Sejny*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 17, Lublin 2012, kol. 1358–1359.

² Por. *Schematyzm diecezji elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku jubileuszu XX-lecia istnienia diecezji elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 474 – schematyzm ten, a za tym źródłem liczni autorzy datują powołanie parafii na połowę XVIII w. (1744). Tymczasem według ks. Wojciecha Guzewicza parafia w Sejnach została erygowana wraz z erekcją klasztoru dominikańskiego na początku XVII w. Zob. W. Guzewicz, *Dzieje parafii Sejny 1804–1925*, Elk 1994 [mps BWSDE].

³ W. Kłapkowski, *Kolegium księży dominikanów w Sejnach. Przyczynek do rządów pruskich na ziemiach polskich*, „Collectanea Theologica” 17(1936), s. 504–519; tenże, *Konwent Księża Dominikanów w Sejnach*, Wilno 1939; J. Kubiak, *Zarys dziejów zakonu poddominikańskiego w Sejnach*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1922–1972*, pod red. J. Kłoczковского, t. 2, Warszawa 1975, s. 273–288; M. Ambrosiewicz, *Założenie poddominikańskie w Sejnach*, Toruń [mps

4. Świątynia sejneńska

Staraniem dominikanów rozpoczęto także budowę murowanego kościoła klasztorowego. Prace budowlane przy nim prowadzono w latach 1610–1619. W 1632 r. nowo wybudowaną świątynię konsekrował bp Jerzy Tyszkiewicz, nadając jej wezwanie Nawiedzenia NMP, św. Jerzego i św. Jacka. Rozpoczęto też budowę klasztoru, którą ukończono w końcu XVII w. Ma on formę czworoboku jednopiętrowego z czterema basztami na rogach. Całe założenie budowlane przetrwało do dzisiaj, zmianie uległ jedynie dach – dziś znacznie niższy oraz powiększono okna.

Po stu czterdziestu latach uznano kościół parafialny za niewystarczający dla potrzeb duszpasterstwa i rozwijającego się zakonu. Trudno było go powiększyć, gdyż fasady opierały się na dwóch skrzydłach klasztoru. Pozostawała jedynie możliwość zmiany ukierunkowania świątyni ze wschodu na zachód. Zburzono więc absydę, chór zakonny i zakrystię. A dotychczasowe ściany wydłużono na wschód o dwa okna. Nad jego frontonem stanęły dwie wieże, wysokie na 47 m. W ten sposób kościół stał się większy o prawie połowę.

Prace prowadzone w różnych epokach i przez różnych ludzi odcisnęły swoje piętno na architekturze kościoła. Dominującym stylem jest jednak barok. W założeniach sklepień naw bocznych widoczne są echa stylu gotyckiego. Nowy fronton to arcydzieło rokoka. Kaplica Serca Jezusowego nawiązuje do stylu klasycznego. Wszystko to stwarza piękną i harmonijną całość⁴.

Kościół reprezentuje epokę baroku wileńskiego. Budynek kościoła jest murowany na zaprawie wapiennej, otynkowany, podpiwniczony, nieorientowany. Został usytuowany na planie wydłużonego prostokąta o wymiarach 50 m długości, 18 m szerokości i 15 m wysokości, poprzedzony od frontu fasadą nieco wysuniętą przed lico ścian korpusu.

Fasada – to elewacja wschodnia – trzyosiowa, symetryczna, z dwiema trzykondygnacyjnymi wieżami bliźniaczymi o wysokości 47 m. W pierwszej, najwyższej kondygnacji na osi symetrii znajduje się dwuskrzydłowy otwór wejścia głównego do bazyliki. Zwieńczony odcinkowym gzymsem o łuku pełnym. Wejście jest flankowane przez płaskie pilastry oparte na cokołach z bazami. Nad wejściowym gzymsem na osi symetrii znajdują się dekoracje w postaci wypukłych płycin wyrobionych w tynku. Bezpośrednio nad wejściem widnieją dwa kartusze z herbami fundatorów kościoła – po lewej zwieńczony koroną i trzema piórami herb Grodzińskiego, zwany „Paprzyca”, a po prawej herb jego żony Justyny Dulskiej zwieńczony koroną i ćwiekiem, zwany „Ostoja”. Nad herbami fundatorów w wypukłym obramowaniu w kształcie przekroju dzwonu umieszczony jest herb bazyliki, który przedstawia tiarę papieską, dwa skrzyżo-

BUMKT]; *Dominikanie w Sejnach 1602–1804. 400 lat obecności figury Matki Bożej łaskami słynącej 1602–2002*, Sejny 2002; S. Buchowski, *Ziemia sejneńsko-suwańska 1918–1920*, Sejny 2004.

⁴ E. Klimaniec, *Sanktuarium Matki Boskiej w Sejnach*, Suwałki 2007; M. Szczęsny, *Remont bazyliki sejneńskiej*, „Martyria” 6(1996), nr 9(66), s. 15; J. Sikora, *Z cyklu: Z wizytą w parafii Sejny*, „Martyria” 9(1999), nr 3(95), s. 12, 24; J. Bacewicz, *Podstawy wiedzy regionalnej. Ziemia suwańska*, Słobódka 2002, s. 140–145.

wane „Piotrowe Klucze” i ozdobne styły. Pod herbem widnieje napis: „Bazylica Minor Anno Domini MCMLXXIII (1973)”. Kolejna, druga część kondygnacji na osi symetrii jest przepruta wąskim oknem o łuku pełnym, które flankują ozdobne lizeny wspierające gzyms wieńczący falisty szczyt, na którym umocowany jest metalowy krzyż. Szczyt poniżej ujęty jest półką, która przechodzi w spływ. Między szczytem a otworem okiennym znajduje się płycina dekoracyjna w postaci kolejnych dwóch herbów fundatorek przebudowy kościoła. Z prawej strony herb Róży Strutyńskiej „Traina” i z lewej herb Teresy ze Strutyńskich „Sas”. Na osi pierwszej i trzeciej znajdują się trzykondygnacyjne, symetryczne wieże. Ściany wież są wypukłe. Przeważają tu elementy wertykalne w postaci zwielokrotnionych pilastrów ujmujących zaokrąglone naroża wież. Pilastry ujmujące wypukłą część zwielokrotnione są dwustopniowo, a pilastry ujmujące narożnik wież oraz część środkową fasady są trójstopniowe. Kondygnacje wież w miarę pięcia się w górę są coraz niższe. Kondygnacje oddziela wydatne belkowanie, wylamujące się nad pilastrami, które są zwieńczone pseudogłowicami w stylu tokańskim. Pilastry w pierwszej i drugiej kondygnacji wsparte są na cokołach. Wertykalny charakter fasady akcentują płyciny na trzonach pilastrów znajdujących się w dolnej części fasady i w drugiej kondygnacji wieży. Zakończono są charakterystycznymi sercowatymi wycięciami. Wieże w drugiej i trzeciej kondygnacji przeprute są wysokim otworem okiennym zwieńczonym łukiem pełnym. Otwory przykryte zostały żaluzją. W trzeciej kondygnacji naroża wieży ujmują zaokrąglone pilastry. Nad oknami trzeciej kondygnacji wież znajdują się okrągłe tarcze cyferblatów. Trzykondygnacyjne wieże – o wybrzuszonych ścianach, zwieńczone charakterystycznymi dla baroku cebulastymi hełmami (na kulach – dukatowe złoto!).

Elewacja północna – sześciosiowa, niesymetryczna. Na osi czwartej, licząc od zachodu, znajduje się kaplica Matki Bożej. Kaplica o wymiarach 10 m na 7 m jest dwuosiowa, symetryczna usytuowana na planie prostokąta. Na pozostałych osiach znajdują się obramowania okienne zamknięte łukiem pełnym, wypełnione szkłem.

Elewacja południowa – sześciosiowa, niesymetryczna. W części zachodniej znajdują się dwie dwuskokowe szkarpy. Na osi trzeciej od zachodu znajduje się dwuskrzydłowe, drewniane, z łukiem pełnym wejście boczne do świątyni. Na osi czwartej od zachodu znajduje się jednoosiowa kaplica Pana Jezusa usytuowana na planie kwadratu. Otwory okienne znajdują się na ścianie wschodniej, zachodniej i wysokie okno południowej części. Elewacje boczne nad oknami, jak i kaplice, wieńczy gzyms.

Elewacja zachodnia – dolną część tej elewacji zakrywa wschodnie skrzydło klasztoru. Nad połacią dachową danej części klasztoru widoczny jest fragment ściany elewacji kościoła rozczłonkowany dwiema płaskimi szkarpami w części północnej. Nad nią biegnie gzyms, który oddziela dolną część fasady od szczytu z okrągłym witrażem pośrodku. Szczyt jest dwukondygnacyjny i symetryczny. Pierwsza kondygnacja jest pięciosiowa rozczłonkowana wąskimi pilastrami opartymi na bazach, które występują również w drugiej, węższej trzyosiowej kondygnacji. Pilastry zwieńczone są pseudogłowicami w typie tokańskim.

Na osiach znajdują się obramowane wnęki zamknięte łukiem pełnym. Całość wieńczy ósmioosiowa sygnaturka zakończona metalowym krzyżem.

Korpus nawowy kościoła i kaplice przykryte są dachem dwuspadowym obitym blachą miedzianą, natomiast wieże nakryte są baniastymi hełmami, zwieńczone kulami pokrytymi dukatowym złotem, na których umieszczone są metalowe krzyże.

W prezbiterium znajduje się ołtarz pw. Nawiedzenia NMP. Kamienną podstawę w nakrywającą ją płytą marmurową wykonano w 1888 r. Nastawa ołtarzowa polichromowa i złożona pochodzi z połowy XVIII w. Ołtarz jest przyścienny, trójosiowy, zakończony szczytem. W polu środkowym widać klasycystyczny obraz Nawiedzenia NMP z przełomu XVIII i XIX w. Obraz jest wykonany na płótnie o wymiarach 220 na 130 cm. Nad nim znajduje się drugi barokowy obraz przedstawiający Chrystusa Ukrzyżowanego, namalowany w XVIII w. na płótnie, techniką olejną, o wymiarach 220 na 120 cm. Po bokach ołtarza, między kolumnami, stoją barokowe rzeźby świętych Piotra i Pawła z połowy XVIII w., obie mają po 190 cm wysokości. Z tego samego okresu pochodzi także tabernakulum. Po bokach nastawy ołtarza stoją zabytkowe cynowe świeczniki z drugiej połowy XVIII w. Nad kolumnami i w szczycie widać rzeźby siedzących aniołów.

Po obu stronach świątyni znajduje się osiem ołtarzy, w każdym rzędzie po cztery. Wszystkie pochodzą z XVIII w. Wykonane są z marmuru, pozłacane, jednokondygnacyjne, polichromowane, ze szczytami i stiukami. Po bokach ołtarzy stoją rzeźby przedstawiające puttów, świętych i postacie z Pisma Świętego. Po prawej stronie od prezbiterium widać ołtarze: św. Józefa, św. Anny, św. Piusa – papieża, św. Tadeusza, a od lewej: św. Teresy, Anioła Stróża, św. Franciszka i św. Antoniego. W polach ołtarzy widnieją obrazy, pochodzące z XVII, XVIII i XIX w. Wszystkie są namalowane na płótnie, techniką olejną.

Świątynia posiada też dwie kaplice boczne: Serca Jezusowego (wybudowaną w 1666 r.) i Matki Bożej z 1881 r. W kaplicy Serca Jezusowego znajduje się ołtarz murowany, wykonany w 1888 r. W polu ołtarza widnieje obraz Serca Jezusowego. Po lewej stronie kaplicy wisi barokowy obraz św. Tomasza z Akwinu, malowany na płótnie. Po prawej stronie również barokowy obraz – św. Dominika. Po przeciwnej stronie świątyni znajduje się kaplica Matki Bożej, w centrum której wybudowany jest ołtarz murowany z przełomu XVIII i XIX w. W zwieńczeniu ołtarza widać barokowy obraz św. Jerzego z XVIII w., a po bokach na cokołach klasycystyczne rzeźby z XIX w., przedstawiające św. Jana Ewangelistę i św. Józefa. W podziemiach kaplicy spoczywają zwłoki biskupów: Pawła Wierzbowskiego i Antoniego Baranowskiego.

W kościele odnaleźć można wiele zabytków, m.in. z XVII w. – obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem, obraz św. Wincentego Ferreriusza oraz dwa krucyfiksy w kruście; z XVIII w. – zespół organowy, ambona, obrazy św. Jacka i Franciszka Hłaski w prezbiterium, obrazy św. Tomasza z Akwinu i św. Dominika w kaplicy Serca Jezusowego, obraz Chrystusa w Ogrójcu z zakrystii, portret J. Grodzieńskiego pod chórem, monstrancja, pięć ornatów i dwa feretrony; z prze-

łomu XVIII i XIX – dwa konfesjonały, portret Róży Strutyńskiej, monstrancja oraz ornaty ozdobione; z XIX w. – dwie klasycystyczne stalle w prezbiterium i dwa nagrobki w kaplicy Matki Boskiej⁵.

5. Figura Matki Boskiej Sejneńskiej

Na uwagę zasługuje figura Matki Boskiej Sejneńskiej, zakupiona w Królewcu ok. 1602 r. przez Jerzego Grodzińskiego. Należy ona do tzw. madonn szafkowych. Pochodzi z pierwszej połowy XV w.⁶ Ma 166 cm wysokości. Jest misternie wyrzeźbiona w lipowym drewnie i przedstawia postać Matki Boskiej siedzącej bez oparcia. Na prawym kolanie stoi Dzieciątko Jezus w szatach. Matka Boska prawą ręką podtrzymuje Dzieciątko, zaś w lewej dłoni trzyma jabłko. Rzeźba otwiera się na boki od szyi Matki Boskiej aż do podstawy, tworząc tryptyk. Wewnątrz płaskorzeźba wyobraża Boga Ojca siedzącego na tronie z rozłożonymi ramionami, w których trzyma krucyfiks. Nad głową Boga Ojca Duch Święty w postaci gołębicy. Na otwartych bokach widnieją malowidła 27 postaci: 14 po prawej i 13 po lewej stronie. Pośród tych postaci dostrzegamy dwóch rycerzy krzyżackich, świadczy to o okresie powstania figury (pierwsza połowa XV w.)⁷. Jak wspomniano, figura Matki Boskiej Sejneńskiej należy do tzw. madonn szafkowych. Oprócz sejneńskiej zachowało się jeszcze kilka tego typu figur, m.in. w Lubieszowie, Konówce, Cluny (Francja) oraz Norymberdze (Niemcy). Udokumentowany kult Matki Bożej Sejneńskiej sięga XVII w. Ponadto są świadectwa pisane z okresu poddominikańskiego. Na początku XVII w. dominikanie włożyli na głowę Maryi i Dzieciątka korony, a całą Figurę otoczyli srebrną szatą⁸. Figurę koronowano koronami papieskimi 7 września 1975 r. Dokonali tego kard. Stefan Wyszyński i kard. Karol Wojtyła przy współudziale bp. Mikołaja Sasinowskiego, biskupa łomżyńskiego. Odpust jest tu obchodzony w Nawiedzenie NMP (31 maja), Matki Bożej Różańcowej (niedziela po 7 października) i w rocznicę koronacji (pierwsza niedziela września). Jako że Sejny leżą na pograniczu polsko-litewskim, pielgrzymują do Sanktuarium Matki Boskiej Sejneńskiej zarówno Polacy, jak i Litwini. Również przymiotniki nadawane figurze: „Matka Boska Sejneńska”, „łaskami słynąca”, „od Trójcy Świętej” – świadczą o wielkim kulcie, jakim jest obdarzona figura w sanktuarium maryjnym w Sejnach⁹.

⁵ W. Guzewicz, *Sanktuaria diecezji etckiej*, s. 102–105.

⁶ Zob. J. Zlotkowski, *Figura łaskami słynąca Matki Boskiej i kościół sejneński*, Sejny 1938.

⁷ Zob. W. Guzewicz, *Sanktuaria diecezji etckiej*, s. 99–100; E. Klimaniec, *Sanktuarium Matki Boskiej w Sejnach*, s. 8nn.

⁸ Zob. S. Wysocki, *Dzieje kultu figury Matki Boskiej w kościele Nawiedzenia NMP w Sejnach*, Lublin 1975 [mps BWSDL].

⁹ *Sanktuarium Matki Bożej w Sejnach w 40-lecie koronacji Cudownej Figury Łaskami Słynącej od Trójcy świętej*, pod red. E. Klimańca, Sejny 2015.

6. Klasztor

W cieniu bazyliki znajduje się okazały renesansowy klasztor – jedyna tego typu budowla w północno-wschodniej Polsce. Obecnie w jego zabytkowych murach mieszczą się sale wystawowe, galeria „Zapiecek”, Muzeum Diecezjalne oraz sala etnograficzna, a na klasztorным wirydarzu odbywają się koncerty. Do budowy klasztoru dominikanie przystąpili po wzniesieniu świątyni. Prace przy nim zakończono prawie sto lat później – w 1706 r. Swym wyglądem klasztor nawiązuje do czworobocznej fortecy z czterema narożnymi wieżami i dziedzińcem (wirydarzem) pośrodku. Przez ponad dwa wieki był siedzibą dominikanów, a po konfiskacie mienia zakonnego (1802) przez władze pruskie klasztorne sale służyły celom oświatowym (m.in. w latach 1807–1817 w jego salach działało liceum, którego dyrektorem był ks. Wojciech Szweykowski – późniejszy pierwszy rektor Uniwersytetu Warszawskiego). Funkcjonujące tu uczelnie znane były z wysokiego poziomu nauczania, a samo miasteczko zaczęto nazywać „Oxfordem Północy”. Przyczyniło się do tego również utworzone w 1826 r. w poklasztornych budynkach Seminarium Duchowne – w tym czasie Sejny były stolicą diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej (istniała w latach 1818–1925). Seminarium „złotymi literami” wpisało się m.in. w historię Litwy, kształcąc przyszłą inteligencję litewską. Od 1923 r. w poddominikańskich murach mieściło się Gimnazjum Biskupie im. św. Kazimierza (poszerzone z czasem o liceum). Po II wojnie światowej w obiekcie poklasztornym mieściła się szkoła zawodowa, dom kultury, biblioteka miejska. W 1989 r., po zmianach ustrojowych, klasztor przeszedł na własność kościoła. W lipcu 2005 r. rozpoczął się kolejny rozdział w życiu zabytkowego obiektu. Po kilku miesiącach intensywnych prac porządkowych klasztor udostępniono zwiedzającym¹⁰.

7. Kaplica św. Agaty

W pobliżu sanktuarium jest jeszcze jeden obiekt godny uwagi – kaplica św. Agaty, usytuowana na placu naprzeciw kościoła, z rzeźbą Świętej. Otynkowana czworoboczna kaplica zbudowana została z cegły, figura zaś wykonana z drewna. Pochodzą one z końca XVIII w., kiedy to pożary kilkakrotnie niszczyły Sejny. Pod koniec ubiegłego wieku zarówno kaplicę, jak i figurę św. Agaty gruntownie odrestaurowano¹¹.

¹⁰ W. Kłapkowski, *Kolegium księży dominikanów w Sejnach*, s. 504–519; W. Guzewicz, *Sanktuarium diecezji elckiej*, s. 105–107.

¹¹ W. Guzewicz, *Sanktuarium diecezji elckiej*, s. 107.

8. Kościoły i kaplice filialne

Oprócz bazyliki w obrębie parafii znajduje się współcześnie kilka kościołów i kaplic filialnych: kościół filialny pw. św. Bartłomieja w Żegarach (pochodzi z XVIII w.; drewniany z modrzewia; do momentu wytyczenia granic pomiędzy Polską i Litwą należał do parafii Kuciuny; do 1939 r. opiekowali się nim spadkobiercy rodzinny Kunattów z Krasnogrudy; w latach 80. XX w. uległ pożarowi; odbudowany staraniem mieszkańców wsi i duchowieństwa sejneńskiego; obecnie murowany, jednonawowy o wymiarach: długość 20 m, szerokość 11 m, wysokość do sklepienia 7 m, wysokość wieży 22 m; w ołtarzu obraz Matki Bożej Ostrobramskiej, w zwieńczeniu obraz Ukrzyżowanego Chrystusa), kaplice: filialna pw. św. Antoniego w Krasnowie (dawny dom katechetyczny; kaplica poświęcona w 1989 r.; wymiary: długość 12 m, szerokość 6 m), pw. Matki Bożej Miłosierdzia w Domu Opieki Społecznej Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w Sejnach (ul. Mickiewicza 10a) i szpitalna pw. św. Józefa Szpitala Miejskiego w Sejnach oraz kościół filialny pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Sejnach, który przed wojną należał do ewangelików, a po wojnie został przekazany na nabożeństwa dla Wojsk Ochrony Pogranicza. Po II wojnie światowej kościół przejęła parafia. Jest on zbudowany z cegły, jednonawowy o wymiarach: długość 15 m, szerokość 6 m, wysokość do sklepienia 8 m, wieża 15 m. W głównym ołtarzu znajduje się duży krucyfiks, a obok obraz Matki Bożej Częstochowskiej¹².

9. Diecezja sejneńska czyli augustowska¹³

W 1818 r. Sejny stały się stolicą diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej. Dotychczasowy kościół poddominikański (dominikanów usunął w 1804 r. rząd pruski) przeznaczono na katedrę, a budynki poklasztorne asygnowano na

¹² Zob. *Schematyzm diecezji etckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku jubileuszu XX-lecia istnienia diecezji etckiej*, s. 476; W. Guzewicz, *Dzieje parafii Sejny 1804–1925*, s. 44nn.

¹³ W historiografii kościelnej na określenie diecezji w Sejnach funkcjonowało i nadal funkcjonuje kilka terminów. Wśród nich należy wymienić: „diecezja augustowska czyli sejneńska”, „diecezja sejneńska czyli augustowska”, „diecezja augustowska” oraz „diecezja sejneńska”. Trudności z opowiedzeniem się za którąkolwiek nazwą wynikają głównie z niejednoznaczności źródeł oraz z faktu, że w czasie funkcjonowania diecezji istniało kilka określeń.

W sporze o nazwę diecezji przyjęto uważać za źródła podstawowe dokumenty papieskie, zawarte w *Bularium Romanum* i oficjalnych drukach źródłowych. Dopiero dalszym ich uzupełnieniem stają się akta wytworzone przez konsystorz biskupa i gubernatora na przestrzeni istnienia diecezji, źródła drukowane z XIX i XX w. oraz literatura przedmiotu. Dogłębna analiza i ocena jednych i drugich materiałów pozwoliła na skonstatowanie tezy o prawdziwości określenia „diecezja sejneńska czyli augustowska” i tym samym odrzuceniu innych terminów na określenie diecezji w Sejnach.

Za stanowiskiem tym przemawiają głównie dwa dokumenty papieskie: bulla erekcyjna – „*Ex imposita nobis*” oraz bulla przenosząca stolicę diecezji z Sejn do Suwałk – „*Sedium episcopialium translationes*”. Zarówno w jednym, jak i w drugim dokumencie papież na określenie diecezji używa sformułowania „diecezja sejneńska czyli augustowska”. Wprawdzie obok tej nazwy pojawiają się inne terminy: „biskup sejneński czyli augustowski”, „biskup augustowski czyli sejneński”, „diecezja suwalska czyli augustowska”, ale nie mają one bezpośredniego odniesienia do diecezji, jej struktur

pomieszczenia dla seminarium duchownego. Terytorium diecezji pokrywało się z granicami guberni augustowskiej (stąd drugi człon nazwy diecezji). Diecezja liczyła 120 parafii i około 370 tys. wiernych. Weszła w skład metropolii warszawskiej. W 1925 r. biskupstwo przeniesiono do Łomży. Dziś Sejny należą do powstałej w 1992 r. diecezji ełckiej i są siedzibą dekanatu św. Kazimierza Królewicza¹⁴.

10. Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w Sejnach

Dom Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w Sejnach został założony 22 lipca 1922 r. przez Matkę Matyldę Getter. Początkowo siostry prowadziły tu ochronkę dla dzieci najbiedniejszych, później dom dla osób starszych przy ul. Mickiewicza 10. Obok działalności w Domu Pomocy Społecznej dla Dorosłych siostry usługują w kościele parafialnym i prowadzą katechazę w tutejszych szkołach¹⁵.

11. Cmentarz parafialny

Pierwszy cmentarz parafialny znajdował się wokół kościoła św. Jerzego. Po rozebraniu kościoła teren ten przejęli Żydzi i utworzyli tam kirkut. Przy klasztorze dominikanie posiadali drugi cmentarz, ogrodzony murem z cegły.

i granic. Warto też podkreślić, iż w obu dokumentach nigdzie nie pada określenie „diecezja augustowska czyli sejneńska”, „diecezja augustowska” czy też „diecezja sejneńska”.

Chociaż te ostatnie określenia nie występują w dokumentach papieskich, to były one stosowane w powszechnym użytku zarówno przez władze diecezjalne, jak i gubernatorskie, zwłaszcza w latach 1818–1866, tj. w okresie kiedy diecezja wpisana była w obręb guberni augustowskiej. Można nawet pokusić się o stwierdzenie, iż władze rosyjskie chętniej używały tego określenia, aniżeli innych, np. „diecezja sejneńska” czy „diecezja sejneńska czyli augustowska”. Wydaje się, że czyniły tak z jednego powodu. Chciały w ten sposób wyartykułować na pierwszym planie gubernię, siedzibę władz państwowych. Warto jednak zauważyć, iż z chwilą reorganizacji struktur administracji państwowej i powstania w miejsce guberni augustowskiej dwóch innych guberni określenia „diecezja augustowska” i „diecezja augustowska czyli sejneńska” powoli wychodziły z użytku.

Zupełnie odmiennie przedstawiała się sprawa z nazwą „diecezja sejneńska”. Ta powstała na gruzach nazwy „diecezja augustowska czyli sejneńska” oraz „diecezja augustowska” i funkcjonowała przede wszystkim w drugiej połowie XIX w. oraz na początku XX w. Podkreśla ona głównie Sejny jako miasto-centrum władz kościelnych. Nazwa ta nie miała jednak głębszego umocowania w dokumentach Stolicy Apostolskiej. Podobnie jak to miało miejsce w przypadku nazwy „diecezja augustowska czyli sejneńska” i „diecezja augustowska” dowody na używanie tej nazwy odnaleźć możemy wyłącznie w aktach wytworzonym przez kancelarię biskupa diecezji i gubernatora. Zob. W. Guzewicz, *Spór o diecezję* [w druku].

¹⁴ W. Guzewicz, *Diecezja ełcka w zarysie (1992–2012)*, Ełk 2012, s. 14.

¹⁵ *Sejny*, <http://www.siostryfranciszkanek.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=83&Itemid=70>, dostęp: 17.06.2015; zob. szerzej: T.A. Frańcek, *Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi*, w: *Veni Sancte Spiritus. Księga pamiątkowa poświęcona Księdzu Biskupowi Jerzemu Mazurowi*, pod red. W. Guzewicza, S. Strękowski, Ełk 2012, s. 139–169.

Na tym cmentarzu chowano przeważnie ludzi zamożnych. Trzeci cmentarz był na wzgórzu za miastem, o powierzchni 2 ha, a obok niego czwarty założony w 1877 r. Cmentarz ten ma powierzchnię powyżej 6 ha, ogrodzony jest murem i leży w odległości ok. 1 km od kościoła parafialnego¹⁶.

12. Duchowieństwo i wierni

Parafia Sejny, podobnie jak cała Suwalszczyzna, należała w przeszłości do najsłabiej zaludnionych ziem Polski. Najsilniej zaznaczył się wpływ osadników na teren parafii za czasów dominikanów. Rozwijające się na początku XVIII w. osadnictwo uległo zahamowaniu. Przyczyniły się do tego wojny szwedzkie i dziesiątkujące ludzi epidemie. Napływ osadników na teren Sejneńszczyzny nasilił się dopiero na przełomie XVIII i XIX w. Pomimo znacznej liczby wiosek parafia Sejny miała niewielu parafian. W 1781 r. było ich zaledwie 792, gdy w sąsiednich parafiach: Berżnikach – 3898, Krasnopolu – 1320, Łódziejach – 2721, a w Puńsku – 8849¹⁷. W 1871 r., podczas wizytacji biskupiej, podano, iż w parafii zamieszkiwało już 4544 katolików. Na początku XX w. zamieszkiwało tu ponad 5 tys. katolików. W Sejnach stykały się różne wyznania i religie oraz narodowości. Mieszkali tu zarówno katolicy, jak i prawosławni, ewangelicy, starocerkiwni oraz żydzi. Wśród narodowości wymienić należy Polaków i Litwinów¹⁸.

Obecnie na terenie parafii mieszka ponad 7200 katolików w 45 miejscowościach: Babańce, Bubele, Burbiszki, Daniłowce, Degucie, Dowiaciszki, Dusznica, Gawiniance, Grudziwoszczyzna, Gryszkańce, Iwanówka, Jednorajście, Jodeliszki, Kalwiszki, Kielczany, Klejwy, Konstantynówka I i II, Krasnogruda, Krasnowo, Lasanka, Łopuchowo, Łumbie, Marynowo, Nowosady, Ogrodniki, Olszanka, Posejanka, Posejny, Rachelany, Radziucie, Radziuszki, Romanowce, Rynkojeziory, Sankury, Sejny, Skarkiszki, Skustele, Stabieńszczyzna, Sumowo, Sztabinki, Świackie, Zaleskie, Zaruby i Żegary. W ostatnim stuleciu istnienia

¹⁶ Najstarszy nagrobek na starym cmentarzu sejneńskim pochodzi z 1831 r. - jest to mурowany grobowiec Ferdynanda Kretowicza. Oprócz niego na cmentarzu pochowanych jest wielu żołnierzy Cesarstwa Rosyjskiego. Obok siebie pochowani są katolicy, ewangelicy i prawosławni. Spoczywają tu m.in. dziadek Czesława Miłosza ze strony matki – Bronisław Kunatt, księża, prawnicy, sędziowie, radni miasta, żołnierze. Pochowany jest Konstanty Zaremba – urodzony w Sejnach w 1885 r., a zmarły w 1937 r. w Warszawie. Był on prezydentem Radomia, Lublina i Warszawy. Największą budowlą to kaplica rodziny Wolmerów, gdzie miejsce wiecznego spoczynku znalazło wielu przedstawicieli najznakomitszych rodzin Sejneńszczyzny XIX w. W grobowcu tym, w otwartej trumnie, znajduje się ciało oficera. Zob. W. Guzewicz, *Dzieje parafii Sejny 1804–1925*, s. 46n.; *Sejny – cmentarz*, <http://dziedzictwo.ekai.pl/@sejny_cmentarz>, dostęp: 17.06.2015.

¹⁷ Zob. J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie sejneńskim od XV do XIX wieku*, w: *Materiały i studia do dziejów ziemi sejneńskiej*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1963, s. 9–222; W. Guzewicz, *Dzieje parafii Sejny 1804–1925*, s. 24nn.

¹⁸ Zob. W. Jemieliły, *Sanktuaria maryjne w diecezji łomżyńskiej*, Łomża 1991; tenże, *Diecezja łomżyńska. Studium historyczne parafii*, Łomża 1990; tenże, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818–1872*, Lublin 1972; tenże, *Diecezja sejneńska w latach 1872–1893*, Lublin 1963 [mps KUL].

parafii funkcję proboszczów pełnili: ks. Stanisław Pardo (1923–1925), ks. Wincenty Astasiewicz (1925–1946), ks. Józef A. Złotkowski (1946–1950), ks. Antoni Węzyk (1950–1964), ks. Stanisław Rogowski (1964–1993), ks. Kazimierz Gacki (1993–2008) i ks. Zbigniew Bzdak (od 2008 r.). Proboszczowi pomagają zwykle kilku wikariuszy, w tym jeden znający język litewski. Z parafii pochodzą m.in. bp Błażej Kruszyłowicz (OFM Conv.), śp. ks. Józef Biniewski, śp. ks. Henryk Kwaterski, ks. Józef Ogórkis, ks. Mirosław Krzywak, ks. Krzysztof Krupiński, ks. Robert Rekuć, s. Helena Kamińska RM¹⁹.

13. Zakończenie

Artykuł stanowi przyczynek do zrozumienia przeszłości i terażniejszości ziemi sejneńskiej i sejneńskiego ośrodka kościelnego. W ciągu wieków w Sejnach zachodziły liczne zmiany i to dotyczące różnych sfer życia religijnego, społecznego, gospodarczego itd. Dziś ośrodek ten boryka się z licznymi problemami związanymi z trudną sytuacją gospodarczo-społeczną, wysokim bezrobociem, wyludnianiem się, ucieczką młodych do większych ośrodków i miast itp. Posiada jednak cenne zabytki, przede wszystkim bazylikę mniejszą Najświętszej Maryi Panny z cudowną figurą Matki Bożej Sejneńskiej, klasztor pokamedulski, zabytkowy cmentarz. Jest to skarb, który – z wiarą i tradycją miejscowa ludność pielęgnuje oraz rozwija i wzbogaca na miarę swoich możliwości.

SEJNY CHURCH CENTRE (CHOSEN ISSUES)

SUMMARY

Sejny is situated in the north-east part of Poland, in the diocese Elk. Here among others a parish is located near a sanctuary of NMP hitting and the registered office of the Sejny deanery. It is a city of the borderland, cultures and nations. Presenting landmarks in the life to the congregation, describing the infrastructure and populations are a purpose of the article, as well as discussing the most important punished monuments of this earth.

KEY WORDS: Sejny, Catholic parish, Marian shrine

¹⁹ *Schematyzm diecezji elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku jubileuszu XX-lecia istnienia diecezji elckiej*, s. 471–477.